

סימן כט דו"ד בין חברת קייטרינג לקבלן ארועים

ראשי פרקים

- א. הסכמה שבשתיקה
- ב. דבר האבד
- ג. הוצאות משפט
- ד. הצמדת החוב למדד או לדולאר
- ה. בחובות עבור שכר עבודה
- ו. דין ההצמדה בנדו"ד
- ז. התחייבות לתשלום בדולארים
- ח. תביעות הנתבע

לתובע חברה המספקת שרותי קייטרינג, ואילו לנתבע חברה המארגנת ארועים. האגודה למען הזקן שע"י רשות מקומית מסוימת (להלן: "האגודה"), פנתה לנתבע בבקשה שיארגן נופש פסח. היות והאגודה דרשה שהאוכל שיסופק יהיה בהכשר מהודר, פנה הנתבע לתובע בבקשה שיספק את הארוחות לאורחים. לאמור - הנתבע הינו מארגן הנופש, ואילו התובע - מספק את הארוחות.

בתאריך (3.4.95 ג' ניסן תשנ"ה) שלח הנתבע לתובע בפקס הסכם (או הצעת הסכם), להלן הקטע הרלוונטי:

13. מחיר לאדם לכל שרותי המזון לכל החג - 960 ש"ח כולל מע"מ.
עבור האנשים האוכלים בפועל וכפי שימסר 72 שעות לפני החג.
על כל 20 איש אחד חינום, בכפיפות לחוזה מול העירייה."

במענה לני"ל, באותו יום שלח התובע לנתבע (באמצעות הפקס) השגות על ההסכם. להלן הקטע הרלוונטי:

" 3. מינימום אוכלים תמורת תשלום 80 איש.

5. תנאי התשלום: % 50 עד ל- % 50.4 עד ל- 9.5.

הנתבע מאשר כי קבל את הפקס, אך טוען שלא הביע הסכמה ולא הביע התנגדות, וזאת מאחר ולא רצה להתעמת עם התובע שבועיים לפני פסח. מאחר והנתבע לא הביע כל התנגדות לתנאים האמורים במכתבו של התובע שנשלח באמצעות הפקס, הבין התובע שהנתבע מסכים לתנאים שבמכתבו.

במהלך ימי הפסח קבל התובע מהנתבע 20,000 ש"ח, שהם כרבע מעלות העיסקה. מאחר והתובע לא קיבל את מחצית מעלות העיסקה עד ערב פסח, כאמור במכתבו, הציב התובע אולטימטום בערב החג, ובעקבותיו התחייב הנתבע בחתימת ידו כדלהלן:

"מבטיח לאשר תשלום של 75איש * \$320 באישור העיריה. התשלום יתקבל עד סוף חודש אפריל עם הצגת ניהול ספרים + ניכוי מס במקור ... הנ"ל יקבל את כספו לאחר אישור החזרת המטבח וחדר האוכל על כל ציודו לתקינות, וקבלתו ע"י האחראי רפי."

לאחר חג הפסח תבע התובע מהנתבע שיפרע את שארית החוב, אולם הנתבע סרב בטענה שהתובע גרם לו נזקים במטבח. הנתבע תובע 9,000ש"ח, בעבור נזקים שלדבריו עשו משגיחי הכשרות כשהכשירו את המטבח. התובע הגיש תביעה לביהמ"ש, וביהמ"ש העביר את התיק לבי"ד דן, בהסכמת הצדדים. כמו כן חייב את הנתבע בתשלום של 23,000ש"ח, עליהם אין מחלוקת. בנוסף לאמור לעיל תובע התובע 5,000ש"ח עבור הוצאות המשפט, וכן הצמדה על כל החוב.

א. הסכמה שבשתיקה

קיים ויכוח עקרוני בין הנתבע לתובע, האם סוכם על מספר משתתפים מינימאלי. לטענת התובע - עצם שליחת המסמך (באמצעות הפקס) ובו מפורש מספר מינימאלי של משתתפים, כאשר הנתבע אינו מגיב, "מדשתיק שמע מינה ניחא ליה". הנתבע טוען שמבחינתו מחייב המסמך שנשלח על ידו באותו יום, שבו נאמר במפורש שהמחיר יקבע ע"פ מספר המשתתפים בפועל. אי התגובה למסמך שנשלח בפקס ע"י התובע, מוסברת ע"י הנתבע כאי רצון להכנס לעימותים. בסופו של דבר מודה הנתבע שהסכים להתחייב (בערב פסח) על מינימום של 75 משתתפים, לאחר האולטימטום שהציב התובע, אך לא מעבר למספר זה.

השאלה ההלכתית שלפנינו, האם היתה כאן קציצה על מספר מינימאלי של משתתפים, ואם כן, מהו המספר המינימאלי. תנן בתוספתא קידושין ב, יא:

"זה אומר במנה וזה אומר במאתים, ואח"כ הלך זה לביתו וזה לביתו ואח"כ תבעו זה את זה וקדשו, אם האיש תבע את האשה - יעשו דברי האשה, ואם האשה תבעה את האיש - יעשו דברי האיש. וכן המוכר חפץ לחבירו ..."

דין המוכר חפץ לחבירו נפסק ברמב"ם (מכירה כ, א), וז"ל:

"המבקש לקנות מקח מחבירו, מוכר אומר במאתיים אני מוכר לך והלוקח אומר איני קונה אלא במנה, והלך זה לביתו וזה לביתו ואח"כ נתקבצו ומשך החפץ סתם, אם המוכר הוא שתבע הלוקח ונתן לו החפץ, אינו נותן אלא מנה, ואם הלוקח הוא שבא ומשך החפץ סתם, חייב ליתן מאתיים."

וכן פסק המחבר בשו"ע חו"מ רכא, א. מדברי התוספתא נמצאנו למדים, שכאשר קיימת מחלוקת בין המוכר לקונה אודות מחיר המקח וקנו מבלי להגיע להסכמה מפורשת, ניתן ללמוד מהתנהגות המוכר או הלוקח לפי הקניה לאיזה מחיר הסכימו. כאשר הצדדים הביעו כל אחד את עמדתו ונפרדו במחלוקת, היוזם לגמר המקח ולמכירתו וקנייתו, מגלה ביוזמתו הסכמה למחיר שהציע כנגדו. אף שהיוזם לא אמר מפורשות שהוא מסכים למחיר שהציע כנגדו, מיוזמתו לביצוע המקח, מתוך ידיעה על חילוקי דעות עם שכנגדו אודות המחיר, מוכחת הסכמתו וכניעתו לרצון שכנגדו.

ואף שהדברים נאמרו ביחס למחלוקת על מחיר חפץ, מ"מ הדברים אמורים גם ביחס

לתנאים אחרים. כך מצאנו בדברי המהרי"ט (חלק אהע"ז סי' לה) לענין זמן בגט, והביא ראיה מהתוספתא הנ"ל, עיי"ש. ואף שהפתי"ש (אהע"ז קמג,א) כתב לחלוק עליו, דהא גילוי דעתא בגיטא לאו כלום הוא, מ"מ היינו דוקא לענין גט, אבל כאשר נפלה מחלוקת בענין תנאי מקח, למדים מיוזמת החפץ בביצוע המקח על ויתורו במחלוקת זו.

תנאי יסודי לישום דברי התוספתא הינה ידיעת הצד היוזם על קיומה של מחלוקת. כאשר הצד היוזם לא ידע על קיומה של המחלוקת, אין בפעולתו משום ויתור. יכול להיות מצב שצד אחד ידע על קיומם של חלוקי דעות וצד שני לא ידע. כאשר הצד היודע ינקוט יוזמה לקיום המקח, יתפרש הדבר כויתור, אולם כאשר הצד שאינו יודע על חילוקי דעות ינקוט יוזמה, לא יתפרש הדבר כויתור.

בנדו"ד - בהסכם ששלח הנתבע לתובע לא נקבע מספר משתתפים מינימאלי. התובע שלח (באמצעות הפקס) השגות, ובכללן קביעת עמדה בענין מספר מינימאלי של משתתפים (80 במספר). הנתבע לא החזיר תשובה, אף שקיבל את הפקס. לטענתו - לא הסכים לעמדת התובע, אך נמנע מלהכנס למחלוקת על-מנת לא לגרום לפיצוץ ההסכם עשרה ימים לפני פסח. לאמור - הנתבע יודע שקיימת כאן אי הסכמה ומחלוקת בענין תנאי מסוים בהסכם. התובע, אף שאינו יודע בודאות על קיומה של מחלוקת, מ"מ באי קבלת תשובה ע"י הנתבע הוה ליה לאסוקי אדעתיה שיתכן וקיימת מחלוקת. את פעולתו של התובע ניתן להגדיר כנקיטת יוזמה, שהרי הוא זה שהגיע ראשון לבית הארחה. אף שלכאורה גם אילולי אורחי האגודה היה התובע מגיע למקום על-מנת לבשל עבור הקבוצה שאירגן בנתניה, מ"מ מסתבר שאם ההסכם בין התובע והנתבע היה עולה על שרטון, לא היה התובע מגיע למטבח בית הארחה. אך עדיין צ"ע אי חשיב ככהאי גוונא נקיטת יוזמה מצד התובע. במידה ולא - הרי שהנתבע באמצעות אורחיו הוא זה שנקט ביוזמה.

ובר מן דין, צ"ע עצם הדמיון לדברי התוספתא, דאפשר דדוקא כאשר היה מו"מ בין הקונה והמוכר על החפץ, ובא הקונה ומשך את החפץ או המוכר בא וביקש שימשוך את החפץ, יש לראות ביוזמה הסכמה למחיר, מפני שאם אינו מסכים למחיר לא היה לו לנקוט ביוזמה לקניה או המכירה. משא"כ בנדו"ד, גם אם לא היתה קיימת הסכמה על מינימום משתתפים, לא נראה שהיתה כוונה של מי מהצדדים לא לקיים עקרונית את ההתחייבות שנתן, וע"כ אין בעצם בואו למקום של התובע או של אורחי האגודה למען הזקן, משום נקיטת יוזמה שפרושה הסכמה לתנאי שהתנה שכנגדו.

ב. דבר האבד

הנתבע טוען שנאלץ להסכים לכל תביעה שהעלה התובע, וזאת מאחר והתובע העלה את דרישתו למספר משתתפים מינימאלי כעשרה ימים לפני חג הפסח, מועד בו לא ניתן היה להשיג חברה אחרת שתפסק שרותי קייטרינג לבית הארחה במכבים, בהכשר מהודר. טענה זו הועלתה גם כנגד ההתחייבות שנתן הנתבע בערב פסח (נוסח ההתחייבות מובא לעיל). השאלה הנשאלת - האם אין להגדיר את מצב העיסקה בשעת כתיבת ההסכמים כ"דבר האבד", עליו נאמר הדין: "שוכר עליהן או מטען" (ב"מ עה,ב, וש"ע חו"מ שלג,ה). לאמור - אם תוגדר העיסקה כדבר האבד - היות ויכול הנתבע להטעות את התובע, והטעיה זו מתקבלת הלכתית, אין לראות בהתכתבויות ההסכמים מחייבים, ותתקבל טענת הנתבע שלא חפץ היה בעימות עם התובע.

לעני"ד יש לחלק בין הצעת הנתבע והשגת התובע מתאריך ג' ניסן נה' (3.4.95),

להתחייבות הנתבע בערב פסח. לפני ג' ניסן לא היה בין הנתבע לתובע כל סיכום מחייב. וכי אם יבוא התובע ויתבע שכר עבור עבודתו, יוכל הנתבע לומר "משטה אני בד" רק מפני שהעלה את תביעת השכר עשרה ימים לפני פסח. בנידון כזה היה מקום לכאורה לדון את שכרו של התובע כשכר שלא נקצץ, ועל הנתבע לשלם כמנהג המדינה, וכמש"כ המרדכי (ב"מ סי' שמו), וכוותיה פסק הרמ"א בחו"מ שלה, א. טענה של "שוכר עליהן או מטען" יכולה להשמע בנדון כדין, אם התובע היה מעלה דרישות מעבר למקובל. דרישה של מינימום משתתפים עולה בקנה אחד עם הנהגה המקובל, ובודאי לא נראית דרישה מעבר לסביר. ברם, סכום מינימאלי של 80 משתתפים בתשלום (כששתתפים בפועל 64 משתתפים) נראית בנדו"ד כלא צודקת. בשלמא כאשר מזמינים ארוע של 80 איש, בעל האולם צריך לבשל לשמונים איש, וע"כ זכותו לגבות מחיר מלא. בנדו"ד ידע התובע כל ימי הפסח שעליו לבשל רק עבור 64 משתתפים, וע"כ אין הצדקה למינימום משתתפים כה גבוה, ובודאי תשלום עבור 75 משתתפים מכסה את ההוצאות השוטפות של הצוות.

אמנם כלפי ההתחייבות בערב פסח יכול הנתבע לטעון שההתחייבות ניתנה בזמן של דבר האבד. ברם, מעיון בהתחייבות שנתן הנתבע נראה שלא נכנע לתביעות התובע. הוא לא הסכים למינימום משתתפים שתבע התובע אלא רק ל-75 משתתפים, והכפיף את הני"ל לאישור העיריה. כמו כן הוסיף תנאים (להחזר המטבח בשלמותו לאחראי וכו'). ע"כ אין להתיחס להתחייבות הנתבע מערב פסח כלא מחייבת עקב מצב דחוק (דבר האבד) שהיה נתון בו. הדברים אמורים ביחס למינימום של 75 משתתפים, (כשבסופו של דבר גם הנתבע מסכים לתשלום עבור 75 משתתפים מאחר והעיריה שילמה בפועל עבור 75 משתתפים). כמו-כן לא מסתבר שהתובע, לאחר שהציב אולטימטום, לא ראה את התחייבות הנתבע, וע"כ יש לכאורה לראות את הסיכום גם כמחייב מבחינתו של התובע.

באשר להחתיבות הנתבע לשלם \$320 למשתתף, נלענ"ד שהתחייבות זו תקפה, שהרי ביחס למחיר בודאי שלא היה הנתבע לחוץ להתחייב לפי דולארים, ולא נשמעה טענה שהתובע דרש זאת, בפרט שהיה סבור שיקבל את שכרו מיד לאחר הפסח, ע"כ חייב הנתבע לשלם \$75 * \$320 משתתפים, כאשר גם התשלומים ששילם יחושבו לפי ערך דולארי לפי השער היציג של יום הפרעון. (ענין איסור ריבית בהתחייבות בכגון זה, יבואר להלן).

ג. הוצאות משפט

באשר לתביעת התובע לחייב את הנתבע בהוצאות משפט (שכר עו"ד וכו'), נראה שאין לחייב את הנתבע בהוצאות הני"ל. על-מנת שניתן יהיה לחייב נתבע בהוצאות משפט בערכאות, צריך התובע לקבל אישור מבית דין להגיש את תביעתו בבית משפט, לאחר שיגיש תביעה בבית דין והנתבע יסרב לבוא להתדיין בפני ביה"ד, וכמש"פ הרמ"א בחו"מ יד, ה. וע"ע שם במש"כ הגרע"א בהגהותיו על השו"ע, דאף במקום שאין צריך ליטול רשות לעצם התביעה, מ"מ כדי לקבל החזר הוצאות משפט עליו ליטול רשות מבית-דין, ואל"כ לא יוכל לקבל החזר הוצאות. וע"ע במש"כ בנידון זה בחלק א סי' יב, ואכמ"ל.

יתירה מזו - אינני רואה כל הכרח בריצתו של התובע לערכאות שיפוטיות, לפני שמוצא מו"מ עם הנתבע. כנראה גם ביהמ"ש לא ראה בכך דחיפות מיוחדת, וע"כ דחה את תאריך הדיון. לא שמענו שהנתבע סרב להתדיין בבוררות או בבית-דין. לאור זאת הן מן הדין והן מן הצדק לדחות תביעת התובע להוצאות משפט.

ד. הצמדת החוב למדד או לדולאר

את השאלה הנ"ל יש לחלק לשניים - השאלה העקרונית אם יכול לתבוע הצמדה, ומבחינה מעשית - האם היתה כאן התחייבות בדולארים. וכבר כתי לעיל שלעני"ד ההסכם המחייב הוא ההסכם שנעשה בג' ניסן (המכתבים ההדדיים) שבהם נכתב על 960 ש"ח, אך מחייבת גם התחייבות מערב פסח שבה נכתב \$320ע"כ נותר לנו לדון בשאלה העקרונית - חיוב הצמדה בחובות.

לענין ירידת כח קנייתו של הכסף (אינפלציה), מצאנו כבר באחרונים שדנו בשאלה זו, האם מחזיר לו לפי המטבע שלווה או שמוסיף לו על הוזלת כח הקניה של המטבע. החזו"א (יור"ד עד,ה), כתב וז"ל:

"המלווה חברו מטבע והוזלה ואייקור פירי, אע"ג דהסיבה היא במטבע שהושפע שפע של כסף, מ"מ אינו מוסיף לו, דזהו כוחו של מטבע שאמרה תורה בגזלן ומזיק דמשלם כשעת הגזילה, וכדאמרו ר"פ הזהב דיוקרא וזולא מתיחס אל הפירי לעולם ולא אל המטבע, ואפילו נפסל המטבע בינתים וקם מטבע חדש, כל שלא נשתנה משקלו הרי זה כמו מטבע ראשון, בין שהוקרו פירי ובין שהוזלו..."

הרי שסובר החזו"א שאף כאשר איבדה המטבע חלק מכח קנייתה, אין בכך שינוי במטבע אלא בפירי, ונפק"מ שמחזיר לו המטבע שלווה, דכל שלא חל שינוי במשקל המטבע, לא הוי שינוי במטבע אלא בפירי. וכ"ה דעת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (אגרות משה, יור"ד ב, קיד), שהמטבע היא הגורם להוזלת הפירות אך אינה זו שהוזלה או הוקרה.

ובנתיבות עד,ה כתב לענין פיחות שער המטבע, וז"ל:

"אבל אם רק פיחתו המלך מכמות שהוא, כגון שהיה דינר זה בכה' דינרים והעמידו על עשרים, ודאי דאינו משלם רק המטבע שהלוח לו, דהא עדיין שם מטבע עליו רק שהוזל, כמו סאה בסאה והוזל שאינו נותן לו רק סאה שהלוחו אף שהוזל."

הרי שאף בהוזל שער המטבע אינו מחזיר לו אלא מטבע שהלוחו. וע"ע בענין זה בחכמת שלמה (בחזו"מ שם), בחוות דעת קסה,א, בתש"י לחם רב לבעל הלחם משנה (סי' י), ובתומים מב,טז, ואכמ"ל.

ברם, אף אם נאמר שמצד הוזל המטבע קיים איסור לשלם לפי ערך, עדיין יש לדון אם משלם לו על ההפסד שנגרם לו מביטול כיסו, ולכאורה נזקי אינפלציה הוי מבטל כיסו דמוכח, שהרי בקלות יכול להצמידו למדד ואינו צריך התחכמות מיוחדת (עיין קצוה"ח שי,א). מדברי הרשב"א בתש"י (ח"ג סי' רכז) מבואר שאסור ללווה לשלם למלווה מה שמנע ממנו להרויח, כשלא החזיר את ההלוואה במועד הפרעון, וז"ל:

"... אלא שאפילו בטענת הריבית איני רואה טענת מי שמתיר מדין מזיק, שאם כן בכל ריבית נתיר, שבכל ההלוואות יש בהן נזק כזה שאינו יכול להרויח תוך הזמן בסחורה ובשאר ריוחים שיבואו לידו..."

מדברי הרשב"א מפורש יוצא דלא מהני כל התחייבות לתשלום נזק של מבטל כיסו.

וכן מבואר בדברי הש"ך (חו"מ פא, פא). דהנה הסמ"ע שם (ס"ק סה) הקשה, דהמחבר שם בחו"מ (פא, לב) כתב בראובן שתבע לשמעון ריוח החוב שהיה עליו מכמה שנים ואומר שהתנה עמו לתת לו ריוח ושמעון אומר שלא התנה, דשמעון פטור אפילו משבועה, שאף לדברי ראובן לא היה תנאי זה בשעת ההתחייבות. והרמ"א לא הגיה על דבריו. ובחו"מ רצב, ז פסק הרמ"א דאם תבע ראובן מעותיו שירווח בהן ושמעון מעכב מעותיו, דשמעון חייב לשלם. ותירץ הש"ך: "דהתם מירי בפקדון וכאן בהלואה". הרי שבהלואה אינו משלם מה שיכל להרויח.

אמנם מדברי הסמ"ע שם שכתב לחלק בין כשהגיע זמן הפרעון ללא הגיע זמן הפרעון, או בין תבע מעותיו ללא תבע מעותיו, נראה לכאורה דס"ל דאף בהלואה הדין שמשלם את ביטול כיסו. ואף הש"ך לא תמה על תרוציו אלא הביא תרוץ נוסף, משמע דס"ל לאידך תרוצים שאף בהלואה משלם לו על עיכוב מעותיו. אלא שנמצא לשבות יעקב (ח"א סי' סד) שתמה על הסמ"ע והש"ך וכתב דתשלום עבור עיכוב מעותיו הוי ריבית גמור, והסיק להלכה דאסור לעשות כן והוי ריבית גמור. גם החתם סופר בתשי' (חו"מ סי' קעח) דן בדברי הרמ"א בחו"מ רצב, ז בדין מבטל כיסו בהלואה או בפקדון, ומסקנת דבריו דלא שייך מבטל כיסו בהלואה או בפקדון, ובהלואה אסור להזקק לזה משום ריבית, וע"ע במש"כ הגר"מ אריק (אמרי יושר, ח"א סי' קמט), ובמש"כ זקני הגרמי"ל זילברברג זצ"ל בספרו זית רענן (ח"ב טו, ג).

ה. בחובות עבור שכר עבודה

כל הנ"ל מיירי בחובות שהם על דרך הלואה. ברם, בחובות שאינם על דרך הלואה, כגון חוב עבור שכר עבודה, יש הסוברים ששונה דינו לענין עיכוב חובו. בתשובות מיימוניות לספר משפטים (סי' טו), הובאה תשובה מהאור זרוע, וז"ל:

"מעשה בראובן שהשכיר מלמד לבנו וקנו עם המלמד ליתן מעות לזמן פלוני ולא נתן, ותבעו המלמד מה שהיה יכול להרויח במעותיו מאותו זמן. ודן ה"ר אליעזר מטולא דחייב ליתן לו הריוח ואין בו ריבית, דתנן פ"ק דמכות (ג, א), מעידנו באיש פלוני שחייב לחבירו אלף זוז על-מנת ליתן לו מכאן ועד שלושים יום והוא אומר מכאן ועד שלוש שנים, ונמצאו זוממים, אומדים כמה אדם רוצה ליתן ויהיו אלף זוז בידו מכאן ועד שלוש שנים. ועתה, אם שייך בשכירות ריבית, אמאי משלמי ליה עדים כמו שאדם רוצה וכו', דההיא על כרחך מיירי שמעידים שחייב לו שכירות. דאם תימצא לומר שהוא הלואה, אז לא היה נותן לו כלום משום ריבית. והרב אחיו הקשה לו, דאמר להו רבא בפרק איזהו נשך (עג, א) להנהו דמנטרי באגי, פוקו וסייעו בני דרי וכו' עד לא מיחזי כאגר נטר ליה, אלמא יש ריבית בשכירות."

ועיין באור זרוע (ב"מ סי' קפא) דהרב אליעזר דטול היה המלמד שנשכר לר' חזקיה, והראב"ה היה המחייב בביטול הריוח. אמנם הב"י (יור"ד סו"ס קס - בד"ה המעכב), לאחר שהביא את דברי הר"א מטולא ודברי החולק, כתב דדברי הר"א מטולא אין להם על מה שיסמוכו, שהרי המשנה במכות ג, א מיירי לענין עדים זוממים, מה מידת ההפסד שגרמו בעדותם שהעידו על הלואה לזמן ארוך יותר, "דתנא השתא לא נחית בענין איסור ריבית והתירו". וכוונת דברי הב"י - דלענין עדים זוממים משערין ההפסד כמה ריבית היה משלם לעכו"ם כדי שילוהו סכום זה לפרק הזמן הנידון, וזה ההפסד שרצו להפסידו, ובמה שמשלמים אין כל איסור ריבית. וכן היא מסקנת דבריו: "ודבר פשוט שאין לסמוך על דברי ה"ר אליעזר". וכ"ה דעת הש"ך להלכה (יור"ד קעו, ח). אלא שהב"ח (יור"ד קסא סד"ה א"ר) הסיק דלענין מעשה, אם

תפס השכיר לא מפקינן מיניה.

גם הגידולי תרומה (שער מו, ג, כד) הקשה על הר"א מהמשנה בפרק איזהו נשך (עה, א): "... ולא יאמר לו נכש עימי ואעדור עימך..." דמוכח שיש בשכר עבודה איסור ריבית, והקשה אף על אחיו של הר"א, מדוע הקשה על הר"א מדברי רבא, הא משנה שלימה היא. ותירץ הגידולי תרומה בדוחק, דהם מפרשים משנה זו לא לענין איסור ריבית אלא לענין הרחקה, דהו"ל כעין הערמת ריבית. אולם מסקנת דבריו דלא כר"א, עיי"ש.

וראיתי למהרשד"ם (יור"ד סי' רכב) שהביא אף הוא את המחלוקת הנ"ל, ופירש שהחולקים על הר"א ס"ל שלא ניתן לחייבו מכח הדין, אולם אם יחפוץ המשכיר לתת לעובד שלא על דרך תביעה כדי לפייס חבירו, לכ"ע ליכא איסור, עיי"ש.

והאחרונים דנו במחלוקת זו, האם הלכה כדברי הר"א מטולא (או הראב"ה - לגירסת האור זרוע), או שהלכה כב"י. המשנה למלך (מלוה ולוה ז, יא) הקשה על הר"א, דמאן לימא שכוונת המשנה שצריכים העדים לשלם כמה שהלוה היה משלם למלוה על הארכת הזמן, דלמא מיירי בכמה ישלם המלוה ללוה שיקצר את זמן ההלוואה מעשר שנים לשלושים יום. ועוד הקשה, דהא המבטל כיסו של חבירו פטור. ותירץ, דשמא י"ל דסבר דהמבטל כיסו של חבירו פטור דוקא שהמבטל לא הרויח במעות, אך כשהמבטל הרויח במעות חייב, וכמשי"כ המרדכי בב"ק סי' קכה. אך הקשה, דהיכא שהמבטל הרויח שחייב לשלם, היינו דוקא כשבאו המעות לידו על-מנת שירוויח אבל לא כשבאו מעות לידו בתורת פקדון. ותירץ המל"מ:

"ואפשר דנידון ה"ר אליעזר היה שהשכיר תבע מעותיו בתשלום הזמן והמשכיר לא רצה ליתנם לו, דאז ודאי חייב וכמשי"פ בעל המפה שם (חוי"מ רצב, ז), דאם בא בעל הפקדון ואמר תן לי פקדוני ואני ארויח להם לעצמי והלה מעכב, חייב ליתן הרויח מכאן ולהבא, ומה שחייב הר"א לא היה מה שהיה יכול להרויח כמו שתבע השכיר אלא מה שהרויח בהם המשכיר."

הרי דלדברי המשנה למלך חייב המשכיר לשלם מה שהרויח בפועל. ברם, מדברי החוות דעת (קסט, יד) נראה דחייב ליתן כמה שיכל להרויח, דחשבנין ליה כנחית אדעתא דאגרא, ומחויב ליתן שכר אפילו לא הרויח, וזה לדעת הר"א בשכירות, עיי"ש. אולם האמרי בינה בתש" (סי' א) האריך בדין מבטל כיסו, ובתוך דבריו (סי' ח) כתב דאין לחייב בשכירות מדין מבטל כיסו, כיון דלא עשה מעשה בידיים אין לחייבו, וחלק על החו"ד.

החתם סופר בתש" (ליקוטים סי' כו), לאחר שהביא את דברי הר"א, כתב וז"ל:

"ואמנם לפענ"ד סברתו נכונה, דקיי"ל נהי דאין דורשין טעמא דקרא, מ"מ היכי שהטעם מפורש בקרא, אזלינן בתריה, עיין בסנהדרין כא, א, והכי נמי מפורש בקרא טעמיה: "וחי אחיך עמך", שהקב"ה הטיל חיותו של הלוה על המלוה ומחויב להלות לו הלואת חן וחסד ולא באגר נטר. ואם כן, תינח במלוה ולוה דעלמא, אמנם בשוכר ושכיר נהפוך, שהטיל הקב"ה חיותו של מלוה - שהוא השכיר - על הלוה - השוכר - , ופקיד עליו: "לא תלין שכרו אתך עד בוקר", משום כדי חיותו של שכיר כמבואר ר"פ כל הנשבעים. וא"כ אם ירצה השכיר המלוה הזה לוותר על חיותו ולהשהות שכרו, מותר ליקח ממנו אגר נטר כדי להחיות את

נפשו, וסברת ר"א מטוך נכונה וישרה."

הרי שסובר החתם סופר כסברת הר"א, דכיון דיש חיוב על המעביד לדאוג לחיי העובד, מותר לעובד לקחת ממנו אגר נטר כדי להחיות את נפשו, ואין בו איסור של ריבית שטעמו: "וחי אחיך עמך", דאדרבא - תשלום האגר נטר הוי "וחי אחיך עמך". גם מדברי הבית יצחק (יור"ד ב, סי' ב) מבואר דס"ל כדעת הר"א, דכיון דבפועל חייב עליה שבת אם ביטלו ממלאכתו, הוא הדין דחייב לו משום מבטל כיסו, ועיין באמרי בינה (סי' א) דלא שייך שבת אלא היכא שביטלו בידיים.

ו. דין ההצמדה בנדו"ד

והנה בנדו"ד אם יכול לחייבו בהצמדה, תלוי הדין במחלוקת דלעיל, דלדעת הר"א מטולא וההולכים בשיטתו - יכול לחייבו, ולחולקים - אסור לקבל אגר נטר אף בשכר שכיר. והנה לדברי החתם סופר שצידד כדברי הר"א מטולא והוכיח דינו מהלנת שכר, נראה לכאורה שטעם זה חל אף בנדו"ד, דאף שהתובע הינו קבלן ולא שכיר, קיי"ל דקבלנות כשכירות לענין לפורעו בזמנו, עיין ב"מ קיב, א, ושו"ע חו"מ שלט, ו. אלא שלאחר העיון נראה דזה אינו. דהקצוה"ח שלט, ג הביא מהמהר"א ששון דדוקא באומן שאין לו כלום בכלי, אבל אומן שהכלי עצמו הוא שלו, נראה דודאי דמי למקח וממכר ואין בו איסור של בל תלין, וכן הביא רע"א שם בהגהותיו. לפ"ז בנדו"ד, היות והתובע עשה בשלו ובישל מדידה ומכר את האוכל לנתבע, א"כ דמי ממש למקח וממכר ולית ביה איסור בל תלין, ולא שייך לגביו הטעם שכתב החתם סופר.

אמנם אם היה הנתבע מקבל מהאגודה את חובו צמוד, יש מקום להקל ולחייבו לשלם אף לתובע בצמוד, דבכגון זה לדברי המשנה-למלך יהיה חייב לשלם מה שהרויח בפועל בכספו של התובע. ברם, אם לא הרויח הנתבע ולא קיבל את חובו צמוד למדד, נראה שאין בידינו לחייבו, אך אם ירצה הנתבע לתת לתובע הצמדה, יכול לקבלו ואין בכך איסור ריבית, וכן ראיתי לגרי"י בלוי שליט"א בספרו ברית יהודה (פרק ב, הערה מב, ד"ה ולהלכה). מבירור שערכתי באגודה התברר שהנתבע לא קיבל את החוב צמוד למדד. לאור זאת אין בידינו לחייבו לשלם את החוב צמוד.

ז. התחייבות לתשלום בדולארים

אמנם בנדו"ד צ"ב אם ניתן לחייב את הנתבע לפרוע צמוד לדולאר, וזאת מאחר והנתבע התחייב בערב פסח לתשלום בדולארים, ויש לדון אם ניתן לקבוע מחיר על מוצר או שרות בדולארים.

איתא בב"מ מה, ב: מכר לו דינר של זהב בעשרים וחמישה דינר של כסף, כיון שמשך את הזהב נקנה כסף בכל מקום שהוא. ורצתה הגמ' להוכיח מכאן דמיירי שקנה הכסף בחליפין, דאל"כ אמאי נקנה הכסף בכל מקום שהוא. ודחתה הגמ' דאפשר דמיירי שנתן לו בתורת דמים, ומאי בכל מקום שהוא, כדאמר ליה, דאי אמר ליה מארנקי חדשה, לא מצי יהיב ליה מארנקי ישנה. וכתב הנימוק"י שם (כז, א בעמוה"ר), וז"ל:

"ודכוותיה במטלטלין, שמי שמשך חפץ מחבירו והתנה ליתן לו כור חיטים חדשים, חייב ליתן לו כמו שפסק."

מדברי הנימוק"י מבואר שיכולים הקונה והמוכר לסכם על מחיר החפץ בפירות, ולא

דוקא בכסף. וכן פסק המחבר בשו"ע חו"מ רגה, וז"ל:

"נתן לו שלושים איסר של נחושת בדינר כסף, חייב ליתן לו דינר כסף כמו שפסק עימו, אם חדש חדש ואם ישן ישן. אבל אם נתן לו דינר כסף בשלושים איסרות נחושת, לא קנה עד שיקח האיסרות של נחושת."

ובקצוה"ח שם (ס"ק ד) הביא מאחיו המופלג מוהר"ר יהודה הכהן שהקשה מהא דכתבו הראשונים על הסוגיא ע"ז סג,א, דאם התחייב לפועל כור חיטים בעבור עבודתו, אינו חייב ליתן לו כור חיטים זה ואפילו לא כור חיטים סתם, עיין ברא"ש פ"ה סה"ב ובר"ן שם, וכ"פ הרמ"א בחו"מ שלב, ד, וא"כ מבואר שאינו יכול להתחייב פירי תמורת שכר עבודה. וחילק הקצוה"ח - דעבור מעות אינו יכול להתחייב פירי, וכדמוכח בסוגיא ר"פ הזהב, וע"כ גם בשכר פועל דהוי התחייבות דינו כנתינת מעות דאינו יכול להתחייב פירי תמורתם, משא"כ במי שמשך את הפירות, דמה שמחייבו בפירי זה משיכת הפירי או החפץ הנקנים, ותמורתם חייב במה שהתחייב. ועיין בחזו"א (יור"ד עג,ד) מה שהקשה על הקצוה"ח.

גם בנתיבות שם ס"ק ז הקשה על הנימוק"י מהא דע"ז, וכתב לחלק, דבע"ז מיירי שאמר לו עשה עימי כפועל ואתן לך חפץ זה בשכרך, ד"אתן" לאו קנין הוא וע"כ לא קנה הפועל, אבל אם אמר לפועל, עשה עימי כפועל ויהיה חפץ זה שלך, הרי בשעה שעושה עימו כפועל נקנה לו החפץ בקנין כסף (שכר העבודה), ודמי לאומרת לאיש עשה עמי כפועל ואתקדש לך, דאין כאן קנין אתן אלא ממש מכירה תמורת הכסף. וע"כ בנידון הנימוק"י שמתחייב לו פירי תמורת החפץ, ולא אמר "אתן" לך החפץ, חייב לפרוע פירי תמורת החפץ. וכן הוא להדיא במחנה אפרים (דשלב"ל, ג), דאף שאין לקונה פירי שהתחייב, אין כאן חסרון בדין דבר שלא בא לעולם, דאף שאינו מקנה דבר שלא בא לעולם, מ"מ מתחייב בדבר שלא בא לעולם. והסתמך שם על הנימוק"י הנ"ל.

ולשיטתו אזיל הנתיבות בחוות דעת קסב,א, בדין מכירת סאה חיטין ולפסוק בדמיהן דמי שעורין, דכיון דבשעת פסיקה לא נראה שמעלהו הרבה כיון דרוב פעמים דמיהן שוים, משא"כ במוכר חיטים ופוסק בדמיהם על הדוחן, דידוע לכל שהדוחן יקר מדמי החיטים, הוי כמעלהו הרבה ואסור, עי"ש.

אמנם מדברי החזו"א (יור"ד עג,א-ה) מבואר דאינו מתחייב בפירי תמורת חפץ, דלא כנימוק"י, והא דאמרינן דיהיב ליה מארנקי ישנה אינו אלא משום דארנקי ישנה הוי מעות לגבי הזהב ולא משום דמיחד תשלומיו ומתחייב בדבר פלוני, משא"כ ביחד מטלטלין לתשלומיו אין חובו אלא בשעור כסף שבשעת המקח, ואם רוצה להעמיד שיעור חובו בחיטים צריך קנין, בין במוכר פירי בין בפועל ובין בהלואה.

ולכאורה נדו"ד תלוי במחלוקת האחרונים דלעיל, דלדעת הקצוה"ח, הנתיבות והמחנה אפרים, יכול להתחייב בדולארים, אף אם נגדיר דולארים כפירי ולא כמטבע, ואילו לחזו"א לא מהני התחייבותו בדולארים. ונדו"ד הוי כמכר ולא כשכר עבודה, וכמש"כ לעיל. ברם, בנדו"ד שהיה אמור לפרוע לו מיד לאחר הפסח ולא היה צפוי פיחות וכד', אפשר דאף לחזו"א שרי. וכן ראיתי לגרי"י בלוי שליט"א בספרו ברית יהודה כב, (לג) שחילק בכהאי גוונא. וע"כ בנדו"ד חייב לשלם דולארים, כפי התחייבותו בערב פסח.

ח. תביעות הנתבע

כלל יסודי בנזקי ממון, שחובת ההוכחה על התובע להוכיח שאכן נגרם נזק. בנדו"ד לא המציא לנו התובע כל הוכחות לנזקים שתבע. זאת ועוד - הנתבע יצר קשר עיסקי עם התובע אך ורק בגלל שיש לתובע הכשר מהודר. לאמור - הנתבע חפץ היה בהכשר המהודר. משגיחי הכשרות שייכים לנתבע באותה מידה שהם שייכים לתובע. אין כל הגיון (שלא לדבר על חיוב מכח הדין) לחייב את התובע ב"נזקים" שעשו משגיחי הכשרות, כשפעלו מכח הוראות של נותן הכשרות, הוראות שגם הנתבע היה מודע לחומרותם והיה מעוניין בהם. בכל מקרה וענין, משגיחי הכשרות אינם עובדים של התובע. לתובע אסור להשגיח על המשגיחים, ובמידה והיה עושה כן ומתערב באופן ליבון והכשרה, היה מסתכן בהורדת ההכשר. המשגיחים כפופים לרב נותן הכשרות בלבד, ואם לדברי הנתבע הם גרמו לו נזקים, עליו לתבוע ישירות את משגיחי הכשרות. התביעה של הנתבע על נזקים ועל החזר המטבח בשלמותו הינה רק ביחס לנזקים שעשו פועלים של התובע, אך לא על נזקים של משגיחי הכשרות או נזקים שעשו אורחי בית הארחה (שאינם אורחי התובע אלא אורחי הנתבע). יש לציין שתביעות מסוימות על נזקים, נראות לחלוטין לא הגיוניות, מלבד שאינן מוכחות, וכפי שציינתי במהלך הדיון, ואכמ"ל היות וחובת ההוכחה מוטלת על הטוען לנזק (בנדו"ד הנתבע). ואף שהנתבע מוחזק בממון של התובע, מ"מ אינו יכול להפקיע חוב ברור של התובע מכח תביעת נזיקין שהינה על נזקים שעשו לו אחרים.

לאור האמור לעיל:

א. בסיס החוב של הנתבע לתובע - 24,000 דולאר (.) * 75\$ * 320

ב. מסכום זה יש לנכות את הסכומים ששילם הנתבע לתובע לפי ערך דולארי - שער היציג ליום הפרעון.

מסקנות

א. 1. מוכר וקונה שלא השתוו ביניהם על המקח, ואח"כ פנה הקונה למוכר שימכור לו את המקח, ולא היתה קציצה חדשה ביניהם, היות והקונה פנה למוכר, הרי זה כהסכמה למחיר שתבע המוכר. וכן לאידך גיסא - אם פנה המוכר לקונה, הרי זה כהסכמה למחיר שהציע הקונה.

2. הדין הנ"ל הינו דוקא במקום שיש לראות בנקיטת היוזמה משום הסכמה למחיר.

ב. 1. כאשר שכר פועל ולא קצץ עימו שכר, ובסמוך לתחילת העבודה ביקש העובד שכר סביר, לא יכול המעביד לטעון שהסכים לשכר מפני שהיה במצב של דבר האבד, משא"כ אם תבע העובד דרישות בלתי סבירות.

2. התחייב המעביד בשעה שהיתה המלאכה "דבר האבד" בדבר שלא נתבקש ע"י העובד, אינו יכול לטעון שהתחייבות זו אינה תקפה מפני שנעשתה בזמן של "דבר האבד".

ג. אין לחייב נתבע בהוצאות משפט שהיו לתובע בערכאות, כאשר התובע לא קיבל רשות מבית-דין לפנות לערכאות.

ד. כאשר איבדה המטבע חלק מכח קנייתה, אין בכך שינוי במטבע אלא בפירות, ומחזיר לו המטבע שלוח.

ה. 1. נחלקו האחרונים אם מותר למלוה לתבוע את הלוח על מה שהפסידו בביטול כיסו.

2. בחובות שאינן על דרך הלואה, כגון שחייב לו עבור שכר עבודה, יש מקילים וסוברים שיכול לתבוע את המעביד מה שביטל כיסו בעיכוב משכורתו.

3. יש הסוברים שצריך המעביד לשלם כפי שהרויח בפועל מהיות מעות הפועל בידו. ויש הסוברים שמשלם את מה שיכל להרויח.

4. לדעת החתם סופר אין בשכר עבודה שהולך משום אגר נטר.

5. טעמו של החתם סופר לא שייך בקבלן שעושה בשלו, דדמי למקח וממכר.

ו. 1. נחלקו האחרונים אם יכול להתחייב בפירי תמורת דמי החפץ (והוא הדין לדולארים, שדינם כפירי).

2. התחייב לתשלום בדולארים לפרעון בזמן קצר שלא צפוי פחות שער המטבע, אפשר דאף למחמירים יש להקל.

ז. תביעות על נזקים שעשו משגיחי הכשרות, צריכות להיות מופנות למשגיחי הכשרות ולא למפעיל המטבח, מאחר ומשגיחי הכשרות אינם כפופים אלא לרב נותן הכשרות.